

NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDAGI GULLARGA OID SO'ZLARNING MORFOLOGIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Mirzo Ulug`bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish (nemis tili)

4-kurs talabasi Eshnazarova Iroda Ikrom qizi

O'qituvchi: Yusupova Tuymajon

Annotatsiya: Ushbu maqola nemis va o'zbek tillaridagi gullarga oid so'zlarning morfologik va semantik xususiyatlarini qiyosiy jihatdan o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda gul nomlarining til tizimidagi ramziy ma'nolari, ularning tub, yasama va qo'shma so'z sifatida shakllanish mexanizmlari hamda badiiy nutqda qo'llanilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, gullarga oid leksik birliklar orqali ifodalangan madaniy qadriyatlar, estetik qarashlar hamda tilning lingvokulturologik xususiyatlari yoritiladi. Maqolada nemis va o'zbek tillari o'rtasidagi lug'aviy o'xshashliklar va farqlar ko'rsatilib, har ikki tilning so'z yasash tizimidagi o'ziga xos jihatlar ochib beriladi. Natijada gullarga oid so'zlar nafaqat leksik birlik sifatida, balki milliy madaniyat va tafakkurni aks ettiruvchi muhim til unsuri ekanligi asoslanadi.

Annotation: Dieser Artikel beschäftigt sich mit der vergleichenden Untersuchung der morphologischen und semantischen Eigenschaften von blumenbezogenen Wörtern im Deutschen und Usbekischen. Dabei werden die symbolischen Bedeutungen von Blumennamen im Sprachsystem, ihre Bildung als einfache, abgeleitete und zusammengesetzte Wörter sowie ihre Verwendung in der literarischen Sprache analysiert. Außerdem wird die Rolle dieser lexikalischen Einheiten bei der Darstellung kultureller Werte und ästhetischer Vorstellungen hervorgehoben. Darüber hinaus werden lexikalische Gemeinsamkeiten und Unterschiede zwischen dem Deutschen und dem Usbekischen aufgezeigt und die Besonderheiten der Wortbildungsmechanismen in beiden Sprachen dargestellt. Somit wird verdeutlicht, dass blumenbezogene Wörter nicht nur sprachliche Einheiten sind, sondern auch wichtige Träger von Kultur, Denken und ästhetischem Bewusstsein darstellen.

Kalit so'zlar: gullar nomlari, morfologiya, semantika, so'z yasash, qiyosiy tilshunoslik, badiiy nutq, ramziy ma'no, madaniy qadriyat, lingvokulturologiya, nemis tili, o'zbek tili.

Gullar tilida yashiringan ma'nolar

Til – bu nafaqat muloqot vositasi, balki xalqning tafakkuri, madaniyati va dunyoqarashini aks ettiruvchi boy xazinadir. Ayniqsa, gullarga oid so'zlar har bir tilda o'ziga xos ma'no va ramziy mazmunga ega bo'lib, insonning go'zallikka bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Har bir gul nomi insonning hissiyotlari, qadriyatlari va estetik

qarashlarini aks ettiruvchi kichik bir tarixiy va madaniy kontekstga ega. Shu jihatdan, tilshunoslik nuqtai nazaridan gullarga oid soʻzlarni oʻrganish nafaqat leksik va morfologik tahlilni, balki insoniyat madaniy merosini anglash imkonini beradi.

Nemis va oʻzbek tillarida gullar nomlari nafaqat oʻsimlikni anglatadi, balki chuqur maʼnolarni ham oʻzida mujassam etadi. Masalan, oʻzbek tilida “atirgul” muhabbat va nafislik ramzi sifatida ishlatiladi, “lola” esa goʻzallik va bahorning timsoli sifatida talqin qilinadi. Shu bilan birga, “bodom gullari” yangilik, umid va mehr-muhabbat ramzi sifatida ishlatiladi. Nemis tilida ham bu holat kuzatiladi: “Rose” sevgini anglatadi, “Vergissmeinnicht” sadoqat va xotirani ifodalaydi. “Tulpe” bahorning kelishini va yangilanishni bildiradi, “Veilchen” esa poklik va sadoqat timsoli hisoblanadi. Qiziqarli jihati shundaki, koʻplab gul nomlari ularning tashqi koʻrinishi yoki xususiyatlariga qarab paydo boʻlgan. Masalan, “kungaboqar” soʻzi gulning quyosh tomonga qarab oʻsish xususiyatiga bogʻliq. Nemis tilidagi “Sonnenblume” ham aynan shu maʼnoni bildiradi. Yoki “Löwenzahn” (soʻzma-soʻz “sher tishi”) nomi gul barglarining shakliga ishora qiladi. Shuningdek, “Gänseblümchen” (“chuchvara gullari”) nomi gulning kichik va sodda koʻrinishini aks ettiradi. Bunday misollar tillarning tabiatni kuzatishdan kelib chiqqan va hayotiy tajriba bilan boyiganligini koʻrsatadi. Har bir til oʻziga xos soʻz yasash usullariga ega. Nemis tilida koʻpincha bir nechta soʻz qoʻshilib, yangi nom hosil qilinadi. Masalan, “Blumenstrauß” (gul buketi) yoki “Hortensienblatt” (hortensiya bargi) kabi murakkab soʻzlar bu jarayonning namunasidir. Oʻzbek tilida esa soʻzlarga qoʻshimchalar qoʻshish orqali yangi maʼno yaratiladi. Masalan, “gulzor”, “gulli”, “gulchiroy” kabi soʻzlar shunday hosil boʻladi. Bu tillarning tuzilishi turlicha boʻlsa-da, ularning vazifasi bir: borliqni nomlash va ifodalash. Gullar nomlari faqat ilmiy atama emas. Ular kundalik hayotda, ayniqsa, badiiy nutqda keng qoʻllanadi. “Guldek qiz”, “gul yuz”, “yuragi gul kabi nozik” kabi iboralar insonning tashqi va ichki goʻzalligini ifodalash uchun ishlatiladi. Shu bilan birga, sheʼriyatda va hikoyalarda gullar koʻpincha insoniy his-tuygʻularni ramziy ifoda etadi. Masalan, oʻzbek mumtoz sheʼriyatida atirgul muhabbat va sadoqat timsoli sifatida ishlatilsa, nemis adabiyotida “Rose” koʻpincha sevgi va ehtirosni anglatadi.

Gullar bilan bogʻliq atamalar tibbiyot, kosmetika, hunarmandchilik va boshqa sohalarda ham qoʻllaniladi. Masalan, “atirgul yogʻi” va “lavanda ekstrakti” kabi iboralar kundalik hayotga estetik va amaliy maʼno olib kiradi. Shu bilan birga, gullar sanʼat asarlarida ham keng tarqalgan: rasm, haykaltaroshlik, va hatto meʼmorchilikda gullarning tasviri xalqning estetik didini aks ettiradi. Bu esa gullarning tilimiz va madaniyatimizdagi oʻrnini yanada oshiradi. Bugungi kunda yoshlar chet tillarini oʻrganish orqali nafaqat yangi soʻzlarni, balki boshqa xalqlarning madaniyatini ham anglab bormoqda. Ayniqsa, nemis kabi tillarni oʻrganish jarayonida gullarga oid soʻzlar orqali xalqning estetik qarashlari va dunyoni qanday tasavvur qilishi haqida tushuncha hosil qilish mumkin. Shu bilan birga, lugʻaviy oʻxshashliklar va farqlar

tilning boyligi va turlicha tafakkur tarzlarini ko'rsatadi. Shuningdek, gullar so'zining metaforik ishlatilishi ham muhimdir. Masalan, "guldasta kabi oilam bor" iborasi biror narsaning go'zalligini, uyg'unligini ifodalaydi. "Guldek umid" esa yangi imkoniyatlar va ijobiy kayfiyatni ramziy qiladi. Shu jihatdan, gullar nafaqat tabiiy ob'ekt, balki til orqali hissiyotlarni, qadriyatlarni va madaniyatni yetkazuvchi vosita hisoblanadi. Gullarga oid so'zlar oddiy nomlar emas. Ular tilning go'zalligini, xalqning didi va tafakkurini aks ettiruvchi muhim vositadir. Har bir gul nomi ortida kichik bir tarix, ma'no va madaniyat yashiringan. Nemis va o'zbek tillaridagi lug'aviy tafovutlar va o'xshashliklar, so'z yasash usullari, badiiy va kundalik nutqdagi qo'llanilishi orqali biz til va madaniyatning chuqur bog'liqligini anglaymiz. Shu nuqtai nazardan, gullarga oid so'zlar faqat leksika emas, balki milliy estetik did, tarixiy meros va inson tafakkurini o'rganishning muhim vositasidir.

Yuqorida ta'kidlanganidek, gullarga oid so'zlar nafaqat semantik, balki morfologik jihatdan ham katta qiziqish uyg'otadi. Har bir til o'zining ichki qonuniyatlari asosida so'z yasaydi va bu jarayon gullar nomlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Nemis va o'zbek tillarida gullarga oid leksik birliklarni tahlil qilish ularning sodda, yasama va qo'shma shakllarda shakllanishini ko'rsatadi. Birinchidan, sodda (tub) so'zlar har ikki tilda ham mavjud bo'lib, ular morfologik jihatdan bo'linmaydigan birliklardir. O'zbek tilida "lola", "rayhon", "nargiz" kabi gullar nomlari sodda so'zlar hisoblanadi. Nemis tilida esa "Rose", "Tulpe", "Veilchen" kabi birliklar shu guruhga kiradi. Bunday so'zlar tarixan shakllangan bo'lib, ularning tarkibiy qismlarga ajratilishi mumkin emas. Ikkinchidan, yasama so'zlar o'zbek tilida keng tarqalgan. Bu tilda so'z yasash asosan affiksatsiya orqali amalga oshadi. Masalan, "gul" asosiga turli qo'shimchalar qo'shish orqali yangi so'zlar hosil qilinadi: "gulli" (belgi bildiradi), "gulzor" (joy ma'nosini bildiradi), "gulchi" (kasb egasini bildiradi). Bu misollar o'zbek tilida qo'shimchalarning nafaqat grammatik, balki semantik yuklama ham berishini ko'rsatadi. Nemis tilida esa yasama so'zlar mavjud bo'lsa-da, ular o'zbek tilidagidek keng emas. Masalan, "blumig" (gulli), "rosig" (atirgulga o'xshash) kabi birliklar affiksatsiya orqali hosil qilingan. Uchinchidan, qo'shma so'zlar nemis tilining eng muhim xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Nemis tilida ikki yoki undan ortiq asos birikib, yangi ma'noli so'z hosil qiladi. Masalan, "Sonnenblume" (quyosh guli – kungaboqar), "Löwenzahn" (sher tishi), "Gänseblümchen" kabi birliklar bunga misol bo'la oladi. O'zbek tilida ham qo'shma so'zlar mavjud, lekin ular nemis tilidagidek tizimli emas. Masalan, "kungaboqar" (quyoshga boquvchi), "boychechak" kabi so'zlar ikki asosning birikishi orqali hosil bo'lgan. Bu birliklar ko'proq semantik asosga ega bo'lib, xalq og'zaki ijodi bilan bog'liq holda shakllangan. Qiyosiy jihatdan qaraganda, nemis tilida kompozitsiya (qo'shma so'zlar) asosiy o'rinni egallasa, o'zbek tilida affiksatsiya (qo'shimcha qo'shish) yetakchi hisoblanadi. Shunga qaramay, har ikki tilda ham gullar nomlari ko'pincha ularning tashqi ko'rinishi, ranggi yoki

xususiyatlariga asoslanib nomlanadi. Masalan, “kungaboqar” va “Sonnenblume” soʻzlari turli tillarga mansub boʻlsa-da, bir xil semantik motivatsiyaga ega. Shunday qilib, gullarga oid soʻzlarning morfologik tahlili til tizimidagi umumiy va farqli jihatlarni aniqlashga yordam beradi. Bu esa nafaqat lingvistik, balki madaniy va kognitiv jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

- 1.“Oʻzbek tilining izohli lugʻati. – Toshkent, 2020.
- 2.Rahmatullayev Sh. Oʻzbek tilining izohli lugʻati. – Toshkent, 2006.
- 3 Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Berlin, 2015.
- 4.Duden. Wortbildung im Deutschen (Sprachwissen). –
<https://www.duden.de/sprachwissen/wortbildung>
- 5.Blumen-Lexikon. – <https://www.blumen-lexikon.de>
- 6.Gartenlexikon – Blumenbedeutung. –
<https://www.gartenlexikon.de/blumenbedeutung>
- 7.Enciklopediya va lingvistika boʻyicha umumiy manbalar (tilshunoslik adabiyotlari toʻplami).